

Миславський Володимир Наумович,

*доктор мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри кінотелережисури і сценарної майстерності
Харківської державної академії культури
orcid.org/0000-0003-0339-1820
cinema2@i.ua*

Мухін Олександр Юрійович,

*аспірант 3 курсу кафедри культурології
Харківської державної академії культури
orcid.org/0000-0002-6613-4111
asp_mukhin_oleksandr@xdak.ukr.education
mr.tramber@gmail.com*

ЦІННІСНО-ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ПОШУКИ ЛЮДИНИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ НА ПРИКЛАДІ ФІЛЬМІВ «ВТОРГНЕННЯ ВИКРАДАЧІВ ТІЛ» (1956, 1978, 1993, 2007)

В статті розглянуто ціннісні та екзистенційні пошуки, які постають перед людиною в умовах екстремальної ситуації. Виявлено та охарактеризовано основні питання та протиріччя, які виникають перед особистістю у процесі вибору між довірою до близьких та власним виживанням, між самовіддачею та доцільністю ризику в умовах різних небезпек, і яким чином людина вирішує ці дилеми. Дану проблематику розглянуто на матеріалі теми протистояння людства та інопланетян, що представлена у фільмі жанру наукової фантастики «Вторгнення викрадачів тіл» (1956, реж. Д.Сігел) та його рیمейків «Вторгнення викрадачів тіл» (1978, реж. Д.Кауфман), «Викрадачі тіл» (1993, реж. А.Феррара), «Вторгнення» (2007, реж. О.Шіршбігель, Д.Майкстіг). За допомогою компаративного, системного та аксіологічного методів було виявлено, які вчинки головних героїв фільму можуть бути ціннісним взірцем в умовах небезпеки, а які є протипоказанням, і як кожна з екранізацій розкриває дані цінності.

В результатах дослідження виявлено моральні риси та цінності, яким слідують люди в екстремальних ситуаціях, та важкі психологічні ризики, на які їм доводиться йти у цій обстановці. Окрім того, в роботі проаналізовано специфіку теми протистояння людей та інопланетян, яка є однією з центральних в кінофантастиці, і викликає значний інтерес і дискусії серед глядачів та наукової спільноти. В дослідженні розкрито, як саме серія фільмів «Викрадачі тіл» розширює проблематику відносин людей та прибульців у порівнянні з іншими стрічками кінофантастики, і які нові риси вона надає цій сюжетній схемі жанру.

Ключові слова: цінності, аксіологія, наукова фантастика, американський кінематограф, НЛО, суспільство, війна.

Myslavskiy Volodymyr,
*Doctor of Arts, Assistant Professor,
Head of the Department of Film and Television Directing and Screenwriting
Kharkiv State Academy of Culture
orcid.org/0000-0003-0339-1820
cinema2@i.ua*

Mukhin Oleksandr,
*Postgraduate Student of 3 course, Culturology Department,
Kharkiv State Academy of Culture
orcid.org/0000-0002-6613-4111
mr.tramber@gmail.com*

VALUABLE AND EXISTENTIAL SEARCHES OF HUMAN DURING EXTREME SITUATIONS IN MOVIE “THE INVASION OF THE BODY SNATCHERS” (1956, 1978, 1993, 2007)

The purpose of this article is the analysis of valuable and existential questions, which rise before person in the extreme situations. In this paper are revealed and characterized the main questions and dilemmas, which appear before human in the process of choice between the trust to close people and personal survival, self-dedication and the relevance of risks in case of different dangers, and how person solves these contradictions. These issues are disclosed on the theme of «human – alien» confrontation, which is presented in science fiction film «Invasion of the Body Snatchers» (1956, director – D. Siegel), and its remakes «Invasion of the Body Snatchers» (1978, director – P. Kaufman), «Body Snatchers» (1993, director – A. Ferrara), «The Invasion» (2007, director – O. Hirschbiegel).

The methodology of this article includes the use of comparative, systematic and axiological methods. Each of these methods helps to discover, which of the main heroes' deeds can be accepted as a valuable standards and intolerable acts in dangerous situations, and how each of screen versions reveals these values.

The results of this paper disclose the moral traits and values, which people follow during extreme situations, and the heavy psychological risks, which humanity takes in these circumstances. Moreover the specific of «human – alien» struggle theme is revised in this work. As the confrontation between humans and extraterrestrials is one of the main plot themes in the genre of science fiction and it causes a huge interest and discussion among the viewers and scientific community. This work shows, how «Invasion of the Body Snatchers» extends the theme of «human-alien» relationship, comparing to other science fiction movies, and which new features it gives to this genre's plot construction.

Key words: values, axiology, science fiction, American cinematography, modern aliens, society, war.

Фільми жанру космічної фантастики мають давню історію, та є одними із найважливіших в американському та світовому кінематографі. Метою цього жанру в кіно є прогнозування можливого майбутнього людства, на який рівень вийде дослідження космосу, як цей прогрес може вплинути на моральні устої, цінності та світогляд людства. До головних тем, що транслиують фільми цього жанру? можна віднести: експедиція людей на нові планети (їх розвідка та адаптація до невідомої обстановки), формування взаємовідносин в роботі космічної команди (світоглядні та психологічні фактори, що формують відносини в колективі), можлива зустріч людства з інопланетянами (з двома сценаріями взаємодії – протистояння, або ж співпраці, взаємозбагачення). І тема можливої

зустрічі людини та прибульців є однією з найперших, та найбільш задіяних в кінофантастиці. За майже 70 років історії жанру ця тема однаково подавалася глядачу як в негативному, так і позитивному трактуванні. В обох інтерпретаціях цієї теми головною метою було показати певні недоліки у ціннісних орієнтирах та світогляді людей. На думку дослідниці Б. Бокос, важливим в негативному баченні образу прибульців є те, що одна тільки ймовірність інопланетного вторгнення могла нанести психологічну травму людству, адже тоді ламалось суспільне уявлення про людину, як центр Всесвіту, і посилювалась паніка від факту, що людство може бути винищене або підкорене (Bökös, 2019, с. 190). Тому при трактуванні прибульців, як ворогів, у фільмах часто робився акцент на тому, які

риси та цінності допомагають людству подолати свої страхи, паніку, об'єднати свої зусилля та перемогти у цьому протистоянні. А у ситуації можливої комунікації та співтовариства з прибульцями, вказувалося на ті недоліки, які роблять людей надто грубими, та відсталими за поглядами.

І в позитивному трактуванні зустрічі людей та інопланетян розкривається ключ до внутрішнього самовдосконалення людства – через відкинення агресії та миролюбиве ставлення до індивіда, незалежно від його національності, поглядів, цінностей. Проте загалом саме бачення прибульців, як смертельних ворогів – є домінуючою інтерпретацією їх образу у кінофантастиці. Але впродовж історії жанру тема боротьби людей із інопланетянами подавалася по-різному – з різними умовами, з різним рівнем підготовки та мотивацією опонентів.

Дуже оригінальною в цьому плані є стрічка «Вторгнення викрадачів тіл» (1956), та серія її рیمейків, знятих у 1978, 1993 та 2007 роках. На відміну від інших відомих фільмів жанру, у «Викрадачах тіл» немає масштабних баталій на космічних кораблях та прогресивної зброї («Зоряний Шлях», «Ворог Мій», «Хижак») і немає дикуватих прибульців («Чужий»). Серія фільмів «Викрадачі тіл» показує боротьбу людей та інопланетян в досить повсякденній та звичній для людства обстановці. Основна небезпека від прибульців виходить від їх непримітності і адаптивності, що за твердженням С. Бурфеінд, доводить людей до зневіри та відчуття неминучої загибелі перед загрозою інопланетної асиміляції (Burfeind, 2011, с. 153). Звісно, що в таких умовах конфронтації людству необхідні інші якості та цінності для виживання. Але слідування даним цінностям та рисам поставило людей в складні протиріччя, які підвергли значному ризику зону їх комфорту, сімейні та дружні відносини. Значимість цих стрічок полягає у тому, що в них поставлено акцент не тільки на протистоянні з прибульцями, а й на моделях поведінки та цінностях, які допомагають та шкодять людині в умовах реальної небезпеки, що підкреслює їх повсякденну значимість для суспільства. Адже згідно з твердженням Б. Райан-Улонська, кожна з версій «Викрадачів тіл», в темі конфлікту «люди – прибульці», віддзеркалювала певні соціальні проблеми свого періоду: загрозу комуністичної окупації

(1950-ті), війну у В'єтнамі (1970-ті), тероризм (2000-ні) (Ulonska, 2011, с. 165). Тому метою даної роботи є виявлення ціннісно-екзистенційних протиріч людини в екстремальних ситуаціях, які представлені у «Викрадачах тіл», та моральних рис і цінностей, що дозволяють вирішити ці дилеми. Адже ці риси та цінності є важливими не тільки для тематики кінофантастики, але і є актуальними для суспільства в умовах будь-якої повсякденної небезпеки – війни, епідемії, катастрофи – і дозволяють пережити загрозу, уберегти психологічний стан від травм, а отже – мають загальне культурне та соціальне значення для людства.

Перша дилема, яка представлена у «Викрадачах тіл», протипоставляє довіру до близького оточення, з одного боку, а з іншого – тотальну недовіру до усіх. Справа у тому, що прибульці в цих стрічках представляють загрозу людству через високу швидкість розмноження та можливості відтворювати зовнішню форму різних живих істот, із знищенням тіла оригіналу. Тому через ці здібності інопланетян людству загрозувало зникнення шляхом поступової заміни, і окрім того, ця мутація майже завжди була невиліковним процесом. Тому через високу швидкість та незрозумілість цієї небезпеки, головні герої стрічок гостро відчували порушення своєї зони комфорту, та були змушені включити режим тотальної недовіри, аби відрізнити своїх від інопланетян – реплікантів. Але насправду, ця недовіра до усіх не є для людей бездоганною цінністю в небезпечній ситуації, оскільки вона не сприяла порятунку врятувати рідних і друзів головних героїв від мутації – хтось втратив коханих, як Майлз і Метью з перших 2 екранізацій, а хтось і усю родину – як Марті з третьої екранізації.

А найголовніший аспект, чому тотальна недовіра є для людини антицінністю в екстремальній ситуації, полягає у тому, що вона наносить сильну травму світосприйняттю людини та її здатності до комунікації, і як свідчить Е.Нортон – доводить її до параної – страху перед загрозою, що не є очевидною для більшості (Norton, 2016, с. 44). І як головні герої стрічок після протистояння з прибульцями перебували у стані сильної зневіри, або на межі з божевіллям, такі ж психологічні травми загрожують людині і в умовах реальної екстремальної ситуації, якщо вона буде замикатись від оточуючих. Тому в цьому протиріччі між довірою до близьких, та тотальною

недовірою до усіх, остання виступає абсолютною антицінністю, оскільки сприяє внутрішній деструкції та самоспутошенню людини. Її головна загроза у тому, що недовіряючи усім, людина обриває свій зв'язок із спільнотою, пере накопичує негативні емоції у собі, і послаблює власну орієнтацію в просторі. Внаслідок чого, через тотальну недовіру така людина навіть внутрішньо є більш вразливою до екстремальних ситуацій, ніж ті, хто залишаються відкритими до інших. Тому в даній дилемі саме довіра є рішенням та значимою цінністю для індивіда в екстремальній ситуації, причому це може бути відкритість як до близьких, так і до тих, хто також перебуває в небезпечних умовах.

Оскільки для того, щоб пережити стресові ситуації і зберегти свій моральний стан та світосприйняття, поруч з індивідом мають бути ті, хто допоможе знівелювати надлишок негативних емоцій та зорієнтувати в небезпеці. Тому у протиріччі між довірою до близьких та тотальною недовірою в екстремальній ситуації, недовірливість є абсолютною антицінністю для індивіда, що знижує його стійкість до небезпеки, та може призвести до значної психологічної травми. А довіра виступає ключовою цінністю в даній дилемі, що завдяки відкритості до інших забезпечує людині виживання та підтримку морального стану в екстремальних умовах, і що можливе завдяки комунікації та зв'язку індивіда із соціальною групою.

Друга розбіжність, з якою стикнулися герої фільмів під час боротьби з прибульцями, проявлялася у важливості самопожертви з одного боку, та доцільності цього вчинку – з іншого. Така дилема з'явилась тому, що умови конфлікту з інопланетянами були надскладні – люди просто перехувались від прибульців, і у них здебільшого не було контактів із вченими чи військовими, хто міг професійно вирішити цю проблему. І як стверджує К. Лок, важливим тут є той аспект, що в кожній наступній екранізації «Викрадачів» розширюється географія небезпеки – починаючи з передмістя Каліфорнії (версія 1956), перейшовши до Сан-Франциско (версія 1978), потім – до армійської бази в Алабамі (версія 1993), і діставшись столиці – Вашингтону (версія 2007). І цей перехід до більш значимих локацій символізує посилення загрози від прибульців, і відповідне зниження шансів людства на перемогу над

ворогом (Loock, 2012, с. 134). І через відчуття, безвихіддя, пригніченості, ці герої наважилися на останній крок, спробу зупинити інопланетне розмноження – шляхом власного ризику та самопожертви.

Важливим фактором тут, на думку Б. Бокос, є те, що герої стрічок такою самовіддачею намагались відстояти особисті цінності – своїх рідних, свій дім – і вийти із травматичного стану (Bökös, 2019, с. 194). Але на жаль, цей порив майже не приніс успіху: так, в першому фільмі доктор Майлз встиг попередити владу США про інопланетну загрозу, проте вже перебував на межі з божевіллям, в другій стрічці – санітарний лікар Метью не тільки не зміг зупинити розмноження інопланетян, але і сам став реплікантом, розчинившись у ворожій спільноті. І лише психіатриня Керол із четвертої екранізації, саме завдяки підтримці та співпраці з професійними медиками – змогла зупинити цю експансію, зберегти рідних, та повернутися до звичного життя. Тому в цій дилемі ми підходимо до того, що самопожертва в екстремальних ситуаціях хоча і буває вчинком, що підтверджує гідність особи, проте часто вона є не доцільною, і тому може бути антицінністю.

Антицінність самопожертви полягає у тому, що в екстремальній ситуації вона може не принести ніякої користі, та не призвести до подолання загрози, а без самопожертви ця особа могла б зробити більше для подолання небезпеки, тож є марною. А найкращим вирішенням цього протиріччя є організована співпраця та взаємодія людей в умовах небезпеки, де найважливішою цінністю для індивіда буде усвідомлення свого місця та ролі для подолання загрози. І ця взаємодія та координація є значимою цінністю у випадку реальної зовнішньої загрози, тому що для людини в таких умовах є важливою підтримка, опора у вигляді колективу, та усвідомлення того, що може зробити одна особа в межах своїх сил для покращення ситуації.

Таким чином, в цій дилемі ми підходимо до того, що саме колективна взаємодія людей є визначальною цінністю, що допомагає подолати екстремальну ситуацію, адже колективна підтримка виступає ґрунтом для морального стану індивіда, а чітке усвідомлення свого внеску для зупинки загрози посилює його мотивацію для конструктивних дій.

Висновки. Отже, у фільмах «Вторгнення викрадачів тіл» висвітлюються досить важливі ціннісно-екзистенційні протиріччя, що постають перед індивідом в екстремальних ситуаціях, та які протипоставляють довіру до близьких та тотальну недовіру до усіх, гідність самопожертви в небезпеці та доцільність цього вчинку.

Складність цих протиріч полягає у тому, що ці риси – повна недовіра до оточення, самопожертва, самоприхованість, що часто маркуються, як гідна поведінка в екстремальній ситуації, або як надійний шлях до порятунку при небезпеці – не завжди можуть сприяти виживанню людини при загрозі, а подекуди, навіть погіршувати її моральний стан, і тому можуть проявляти себе як антицінності в загрозових умовах.

В ході розбору цих протиріч було виявлено, що такі риси, як довіра до оточення, колективна взаємодія та узгодженість людей – є визначальними цінностями для індивіда в екстремальних ситуаціях, що допомагають йому позбутися від напливу негативних емоцій, усвідомити свою роль та значимість для подолання небезпеки, адаптуватися до умов загрози, та зберегти адекватне сприйняття світу та суспільства.

Фільми «Викрадачі тіл» є дуже важливими в жанрі наукової фантастики, оскільки в цих

стрічках було нестандартно та по-новому розкрито тему протистояння людей та прибульців: змістивши акцент із зовнішніх умов конфлікту, на психологічний аспект боротьби, зосередившись на тих рисах та цінностях, що допомагають людству перемогти ворога у складних та неочікуваних умовах. Можна сказати, що «Викрадачі тіл» повністю відступають від класичного конфлікту людей та інопланетян, де людство часто без складнощів виявляли ідеальну відданість, взаємоузгодженість, повагу, сміливість для перемоги, оскільки у «Викрадачах» показано непростої дилеми, де головні герої часто робили некоректний вибір, що призводило їх, та і усіх землян до фатальних наслідків.

Окрім того, значимість «Викрадачів тіл» полягає у тому, що ці стрічки в певній мірі абстрагуються від теми протистояння людей та прибульців, і використовуючи цю лінію, як фон – виводять тему виживання людини в екстремальних ситуаціях в повсякденну площину, розглядаючи складні пошуки та протиріччя, з якими стикається індивід в загрозових умовах, та пропонуючи ті риси і цінності, що дозволяють людству не тільки вижити в небезпеці, але і зберегти свій моральний стан та адекватне сприйняття світу, суспільства.

Список використаних джерел:

1. Bökös, B. (2019). Human-Alien Encounters in Science Fiction: A Postcolonial Perspective. *Acta Universitatis Sapientiae, Film and Media Studies*. Vol. 16, pp. 189–203. doi: 10.2478/ausfm-2019-0010.
2. Burfeind, S. (2011). Becky Driscoll as femme fatale? Elements of film noir in Don Siegel's «Invasion of the Body Snatchers». *Of Body Snatchers and Cyberpunks: Student Essays on American Science Fiction Films*. (Pp. 151–157). Göttingen: Göttingen University Press.
3. Butler, S. (2006). A million little differences : polysemy, performativity and posthumanism in *Invasion of the Body Snatchers*. *Re-visioning research and knowledge for the 21st century*. (Pp. 69–87). Tenerife: Post Pressed.
4. Diaz, R. (2018). Alien Invasions, Vulnerable Bodies: Science Fiction and the Biopolitics of Embodiment from H. G. Wells to Octavia Butler. (Extended abstract of doctor's thesis). University of California. Berkeley.
5. Looock, K. (2012). The Return of the Pod People: Remaking Cultural Anxieties in *Invasion of the Body Snatchers*. *Film Remakes, Adaptations and Fan Productions*. (Pp. 122–144). London: Palgrave Macmillan.
6. Norton, E.H. (2016). *Monsters Like Us: Reexamining Invasion of the Body Snatchers Through the Decades*. (Extended abstract of master's thesis). University of North Texas. Denton.
7. Stifflemire, B.S. (2010). Physicians, Society, and the Science Fiction Genre in the Film Versions of *Invasion of the Body Snatchers*: or Doctors with a Serious Pod Complex. (Extended abstract of master's thesis). Brigham Young University. Provo.
8. Ulonska, B.R. (2011). Human Monsters: The Function of the Horror Motif in Don Siegel's «Invasion of the Body Snatchers» and Its Remakes. *Of Body Snatchers and Cyberpunks: Student Essays on American Science Fiction Films*. (Pp. 161–172). Göttingen: Göttingen University Press.

References:

1. Bökös, B. (2019). Human-Alien Encounters in Science Fiction: A Postcolonial Perspective. *Acta Universitatis Sapientiae, Film and Media Studies*. Vol. 16, pp. 189–203. DOI: 10.2478/ausfm-2019-0010. [in English].

2. Burfeind, S. (2011). Becky Driscoll as femme fatale? Elements of film noir in Don Siegel's «Invasion of the Body Snatchers». *Of Body Snatchers and Cyberpunks: Student Essays on American Science Fiction Films*. (Pp. 151–157). Göttingen: Göttingen University Press. [in English].
3. Butler, S. (2006). A million little differences : polysemy, performativity and posthumanism in *Invasion of the Body Snatchers*. *Re-visioning research and knowledge for the 21st century*. (Pp. 69–87). Tenerife: Post Pressed. [in English].
4. Diaz, R. (2018). *Alien Invasions, Vulnerable Bodies: Science Fiction and the Biopolitics of Embodiment from H. G. Wells to Octavia Butler*. (Extended abstract of doctor's thesis). University of California, Berkeley. [in English].
5. Loock, K. (2012). The Return of the Pod People: Remaking Cultural Anxieties in *Invasion of the Body Snatchers*. *Film Remakes, Adaptations and Fan Productions*. (Pp. 122–144). London: Palgrave Macmillan. [in English].
6. Norton, E.H. (2016). *Monsters Like Us: Reexamining Invasion of the Body Snatchers Through the Decades*. (Extended abstract of master's thesis). University of North Texas, Denton. [in English].
7. Stiffemire, B.S. (2010). *Physicians, Society, and the Science Fiction Genre in the Film Versions of Invasion of the Body Snatchers: or Doctors with a Serious Pod Complex*. (Extended abstract of master's thesis). Brigham Young University, Provo. [in English].
8. Ulonska, B.R. (2011). *Human Monsters: The Function of the Horror Motif in Don Siegel's 'Invasion of the Body Snatchers' and Its Remakes*. *Of Body Snatchers and Cyberpunks: Student Essays on American Science Fiction Films*. (Pp. 161–172). Göttingen: Göttingen University Press. [in English].